

BİR SAVAŞIN “MEÇHUL MEKÂNI”: ANTİOKHEİA MI? ALAŞEHİR Mİ? 1211 TARİHLİ BİZANS- SELÇUKLU SAVAŞININ MENDERES ANTİOKHEİASI’NDA VUKU BULDUĞUNA DAİR TESPİTLER

THE "INDETERMINATE PLACE" OF A BATTLE: IS IT
ANTIOCH OR ALASEHIR? DETERMINATIONS THAT THE
BYZANTINE-SELJUK WAR OF 1211 TOOK PLACE IN
ANTIOCH OF MEANDER

Berkay Yekta ÖZER*

Makale Bilgisi

Başvuru: 6 Kasım 2023
Kabul: 4 Ocak 2024

Article Info

Received: November, 6, 2023
Accepted: January, 4, 2024

Öz

Antiocheia Savaşı, nedenleri ve sonuçları itibariyle Bizans İmparatorluğu ve Türkiye Selçukluları arasında gerçekleşen en önemli muharebelerden biridir. Sürecin öncesi ve sonrası gerek politik gerekse de askerî ilişkiler bağlamında akademik çalışmalara sıkça konu olmuştur. Fakat orduların karşı karşıya geldiği mekân başta olmak üzere muharebenin vuku bulduğu tarih, tarafların asker sayıları ve Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev’in muğlak ölüm şekli gibi belirsizlikler hâlen sürmektedir. Kaynakların çelişkili ve farklı anlatılar içermeleri bunun temel sebebidir.

Çalışmamızda özellikle mekân üzerine olan belirsizliğe yoğunlaşmıştır. Giriş kısmında savaşa ön ayak olan gelişmelere muhtasar ölçüde değinilmiş ve ardından kaynakların tenkit ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu noktada savaşın gerçekleştiği yer hakkında bilgi içeren kaynaklar ele alınmıştır. İlerleyen bölümlerde ise modern literatürün konu hakkındaki yorum ve önerileri de göz önüne alınarak birtakım sonuçlar çıkarılmıştır. Ayrıca araştırma süreci içerisinde elde edilen veriler ArcGIS programları kullanılarak dijitalize edilmiştir. Nikepheros Gregoras’ın belirtmiş olduğu önemli bir anekdotan hareketle iki yerin topografik incelemeleri yapılmış ve savaşın seyrine etki etmiş olabilecek coğrafi unsurlar saptanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak ana kaynaklar, modern araştırmalar ve coğrafi bilgi sistemleri araştırmanın temel argümanlarına yön vermiştir.

* Arş. Gör., Fırat Üniversitesi; İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi; Tarih Bölümü; byozer@firat.edu.tr; ORCID: 0000-0003-1203-3531; Elazığ-Türkiye.

Anahtar kelimeler: *Antiokheia Savaşı, Alaşehir Savaşı, I. Theodoros Laskaris, I. Gıyâseddin Keyhüsrev, İznik İmparatorluğu, Türkiye Selçukluları.*

Abstract

Considering its causes and consequences, the battle of Antioch is one of the most significant struggles between the Byzantine Empire and the Saljūqs. The events before and after the battle have frequently been the subject of academic studies in the context of political and military relations. However, some uncertainties remain such as the place, and the exact date of the battle, the size of the armies, and the obscure way death of the Ghiyāth al-Dīn I Kaykhusraw. The main reason for this situation is the contradictory and different narratives of historical sources.

This study focus only on the uncertainty of where the battle occurred. In the introduction, the events leading to the battle are dealt with concisely, and then the sources are criticized and evaluated. Then the sources that provide information about the place where the battle took place are discussed. In the following sections, some conclusions are drawn, taking into account the comments and suggestions of the modern literature on the subject. In addition, the data obtained during the research process are digitized using the ArcGIS programs. Based on an important anecdote reported by Nicephorus Gregoras, topographic examinations of both Antioch and Alasehir are made and geographical elements that might have affected the course of the battle is attempted to determine. Consequently, main resources of historiography, modern research, and geographic information systems help to formulate the main arguments of the research.

Keywords: *The Battle of Antioch, The Battle of Alasehir, Theodor I Lascaris, Ghiyāth al-Dīn I Kaykhusraw, Empire of Nicaea, Seljuks of Rum.*

Giriş

IV. Haçlı Seferi (1202-1204) sonrası büyük bir yıkıma uğrayan Bizans'ın siyasî varlığını devam ettirmesi noktasında geçirdiği en kritik süreçlerden birisi hiç şüphesiz Antiokheia Savaşı'dır. Öyle ki Aleksios Savvides bu karşılaşmayı, Malazgirt (1071) ve Myriokephalon'dan (1176) sonra Bizans İmparatorluğu ve Selçuklular arasında yapılan en önemli savaş olarak değerlendirmiştir¹. Böylesi mühim bir konuda aydınlatılmayı bekleyen birtakım belirsizlikler mevcuttur. Bunların başında ise muharebenin vuku bulunduğu yer gelmektedir. Dolayısıyla çalışmamız esas itibarıyla mekân odaklıdır. Ancak evvelinde savaşa ön ayak olan gelişmelere kısaca yer vermek konu bütünlüğünü sağlamak açısından faydalı olacaktır.

¹ Alexis Savvides, "Acropolites and Gregoros on The Byzantine-Seljuk Confrontation at Antioch on The Maeander (A.D. 1211)", *TAD*, S. 15, 1991, s. 93.

İstanbul, IV. Haçlı Seferi sırasında Latinler tarafından ele geçirilmişti. Hemen ardından Haçlı-Venedik ortaklığı kapsamında imparatorluğun toprakları paylaşılmıştı. İdarî kurumları ve askerî birlikleri de tasfiye edilmişti. Bizans'ın yaşadığı yıkım, “Roma mirasına” sahip olmak isteyen vâris devletler sistemini ortaya çıkarmıştı. İznik İmparatorluğu bu minvalde çaba sarf eden en önemli adaydı. Devletin kurucusu olan I. Theodoros Laskaris (1205-1221) başarılı diplomatik temasları sayesinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin dostluğunu kazanmıştı. Anadolu'daki politik konjonktür ve müşterek çıkarlar doğrultusunda sağlanan bu müttefiklik 1208 yılına değin sürmüştü.

Latin işgallerine karşı ideolojik ve askerî direnişe öncülük eden Theodoros Laskaris, Batı Anadolu'daki mahallî idareleri tek çatı altında toplamıştı. Ayrıca Patriklik makamını İznik'te yeniden tesis ederek 1208 yılında imparator olarak taçlandırılmış ve dolayısıyla Roma'nın mirasçısı olduğunu resmî olarak ilan etmişti. I. Gıyâseddin Keyhüsrev ise ülkesindeki siyasî istikrarı yeniden sağlayarak, Akdeniz sahil bölgesinde yaptığı önemli fetihlerle nüfuzunu arttırmıştı. Taraflar arasındaki ilişkilerin gerginleştiği evre ise 1209 yılından itibaren başlamıştı. Müttefiklik dönemi içerisinde gerek İznik gerekse de Konya hükümetlerinin politik iddialarında meydana gelen artış bu durumu tetiklemişti. Birbirlerine karşı müttefik arayışları içerisine girmeleri ise kritik bir sürecin başladığının açıkça göstergesiydi. Nitekim Theodoros Laskaris, 1209-1210 yıllarında Selçuklulara karşı Kilikya Ermenileriyle ittifak sağlamıştı². Gıyâseddin Keyhüsrev'in ise bu müttefikliğe cevaben İstanbul Latin İmparatoru I. Henri (1205-1216) ile 1209 yılına doğru politik bir yakınlaşmada bulunduğu bilinmektedir³.

İznik'in kısa süre içerisinde bölgede güçlenmesi ve yayılmacı bir siyaset takip etmesi Türkiye Selçukluları nezdinde endişe verici bir gelişmeydi. Theodoros, *basileus* ve *autokrator* unvanlarını kullanmakta bir sakınca görmüyordu. Bunun yanı sıra devletlerarası ilişkilerde cesur adımlar atmaya

² Alexis Savvides, *Byzantium in The Near East: Its Relations with The Seljuk Sultanate of Rum in Asia Minor The Armenians of Cilicia and The Mongols A.D. c. 1192-1237*, Byzantine Texts and Studies, Atina 1981, s. 94.

³ Savvides, 1981, s. 94; Dimitri Korobeinikov, *Byzantium and the Turks in the Thirteenth Century*, OUP, Oxford 2014, s. 148-149; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, TTK, Ankara 2014, s. 220; Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, TTK, Ankara 2006, s. 137; Berkay Yekta Özer, *Bizans'ın Sürgün Yılları, Latin İşgali Sonrası İmparatorluğun Yeniden Kuruluşu*, İdeal Kültür Yay., İstanbul 2022, s. 139; Salim Koca, “Türkiye Selçuklu Devletinin Temel İç ve Dış Politikaları ve Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211)”, *USAD*, V, 2016, s. 51; İsmail Koçuk, *İznik Bizans Devleti Tarihi Kuruluş Devri (1204-1214)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017, s. 98-99.

başlamıştı. Nitekim İbn Bîbî (ö. 1285'ten sonra) savaşa yol açan gelişmelerden Theodoros'u sorumlu tutmuş ve yıllık haracı ödemediğini açıkça belirtmiştir⁴.

Savaşa neden olan olaylar kısaca bu şekilde cereyan etmişti. Gittikçe gerginleşen ilişkilerin kopması ise 1211 yılında gerçekleşti. Tarafları karşı karşıya getiren meşru gerekçe devrik Bizans İmparatoru III. Aleksios Angelos'un (ö. 1211) Türkiye Selçuklularına sığınması oldu. III. Aleksios, Haçlıların İstanbul önlerinde belirmesiyle Balkanlara kaçmış ve uzun bir süre burada kalmıştı. Bölgedeki siyasî arayışları başarısız olan devrik imparator, Konya'daki Selçuklu sarayına sığınmıştı. İznik tahtında hakkı olduğunu iddia etmiş ve bu doğrultuda kendisine askerî destek verilmesini istemişti. Bu yardım çağrısı Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev için kaçırılmaması gereken politik bir fırsattı⁵.

İlk olarak İznik ile diplomatik temas kuran Sultan, Theodoros Laskaris'e imparatorluk tahtını III. Aleksios'a teslim etmesi gerektiğini bildirdi ve onu tahtı gasp etmekle suçladı⁶. Bu istek Theodoros tarafından reddedildi. Böylece savaşa doğru giden süreç somut bir hâl almış oldu ve ordular karşı karşıya geldi. Muharebe sırasında Sultanın öldürülmesi Selçuklu ordusunun büyük bir bozgun yaşamasına sebep oldu. Theodoros Laskaris kısıtlı imkânlarla giriştiği bu muharebede ciddi kayıplar verse de zafer elde etmeyi başardı. III. Aleksios ise esir alınarak İznik'e götürüldü. Theodoros Laskaris ona saygıda kusur etmedi ve oldukça iyi davrandı⁷. Ancak yol açtığı olaylardan dolayı göz hapsine mahkûm edilerek Hyakinthos Manastırı'na kapatıldı. Kısa bir süre sonra yaşamını yitirdi ve hapsedildiği manastıra defnedildi⁸. Bu muharebe İznik İmparatorluğu'nun devamı için dönüm noktası oldu ve Theodoros Laskaris'e büyük bir itibar kazandırdı. Selçuklulara karşı mağlup olunması durumunda Theodoros'un siyasî kariyeri ve belki de hayatı son bulacaktı.

⁴ İbn Bîbî, *el-Evamirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2014, s. 132. Bizans tarih yazımı ise yaşanan gerilime Selçukluların neden olduğunu savunmuştur. Georgios Akropolites, *Opera*, ed. Augustus Heisenberg, Leipzig 1903, s. 15; *The History*, İng. çev. Ruth Macrides, OUP, Oxford 2007, s. 129-130; *Vekayinâme*, Trk. çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2008, s. 28-29; Nikeforos Gregoras, *Byzantina Historia*, I, ed. L. Schopen, Cambridge 2012, s. 17-18; Georgios Pakhymeres, *Relations Historiques*, CFHB, ed. A. Failler, Fr. çev. V. Laurent, Paris 1984, s. 26-27.

⁵ Sultan, III. Aleksios Angelos ile İstanbul'daki sürgün yıllarında güçlü bir manevî bağ kurmuştu. Bu bağın Aleksios'a yardım kararı almasında etkili olduğu da söylenebilir. Öyle ki Nikeforos Gregoras, "*παλαιάς φιλίας / veteres amicitias / eski dostluklar*" ifadesi ile mezkûr olayın geçmişe dayanan bir bağla ilişkili olduğunu açıklamıştır. Bk. Gregoras, 2012, s. 17.

⁶ Akropolites, 1903, s. 15; İng. çev., s. 129; Trk. çev., s. 28; Gregoras, 2012, s. 17.

⁷ Akropolites, 1903, s. 17; İng. çev., s. 131; Trk. çev., s. 30; Gregoras, 2012, s. 21.

⁸ Akropolites, 1903, s. 32; İng. çev., s. 157; Trk. çev., s. 42; *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, I, ed. P. Schreiner, CFHB, Viyana 1975, s. 74.

Onun yerine geçecek olan III. Aleksios Angelos ise Dimitri Korobeinikov’un ifadesiyle “...sultanın elinde bir kukla olacaktı.”⁹ Öyle ki Niketas Khoniates (ö. 1217) *Orationes* adlı eserinde bu savaşı Hristiyanlık ve İslam’ın büyük bir çarpışması olarak yorumlamıştır. İmparatorluğun devamını bu zafere bağlı kılmış; duygu yüklü retorik bir anlatımla Theodoros’u tanrının hediyesi olarak nitelendirmiş ve Büyük İskender’den bile daha yüce bir kahraman olarak betimlemiştir¹⁰.

1. Kaynaklar ve Değerlendirme

Bizans tarihi araştırmalarında savaşın, Aydın’ın Kuyucak ilçesine bağlı Başaran Köyü yakınında yer alan Antiokheia’da (Ἀντιόχεια τοῦ Μαϊάνδρου / Menderes Antiokheiası) gerçekleştiği kabul edilmektedir¹¹. Öte yandan bazı tarihçiler mevzubahis mücadelenin Alaşehir’de (Φιλαδέλφεια / Philadelphieia) vuku bulduğunu iddia etmektedirler. Bu doğrultudaki temel dayanakları ise İbn Bîbî’nin *el-Evâmirü’l-Alâ’iyye fi’l-Umûri’l-Alâ’iyye* adlı eseridir. Dolayısıyla söz konusu kaynağın sunduğu bilgiler üzerinden birtakım tetkikler yapmak sürecin önemli bir ayağını aydınlatılabilir.

1192-1280 yıllarını kapsayan bu eser tartışmasız Türkiye Selçuklu Devleti tarihinin en önemli kaynağıdır. Fakat bilinmesi gereken husus şudur ki İbn Bîbî’nin tarihçi kimliği tartışmaya açık bir nitelik arz etmektedir. Öyle ki Herbert Duda, İbn Bîbî’nin eserini kronik veya tarih eseri olarak değil bir hatırat kitabı olarak değerlendirmiştir. Osman Gazi Özgüdenli ve Adnan Sadık Erzi de aynı doğrultuda bir görüş beyan etmişlerdir. Abdülkerim Özaydın ise müellifin tarihi olayları edebî bir üslupla nakletmeyi seçtiğini ve ediplik yönünün tarihçiliğinden daha ağır bastığını belirtmiştir¹². Eserin müellifi olan İbn Bîbî, muharebenin somut detayları konusunda kısıtlı bilgiler vererek daha çok hadisenin öncesi ve sonrası üzerine yoğunlaşmıştır. Ruzbe Ovası’nda toplanan Selçuklu ordusunun Alaşehir sınırına vardığı bilgisini vermiştir: “*Rum’un büyük beldelerinden biri olan Alaşehir sınırına vardıkları zaman, casuslar Sultan’ın muzaffer bayraklarını ve askerlerinin yaklaştığını haber verdiler.*”¹³ Öncelikli olarak müellifin mutlak bir mekân belirtmediği

⁹ Korobeinikov, 2014, s. 149.

¹⁰ Niketas Khoniates, *Orationes et Epistulae*, ed. Ioannes Aloysius Van Dieten, CFHB, Berlin & New York 1972, s. 170-175.

¹¹ Yusun Ayönü, “İslam ve Bizans Kaynaklarına Göre Antiokheia Savaşı”, *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, I, 2015, s. 1.

¹² Herbert Duda, “İbn Bîbî’nin Selçuk Tarihi”, *Şarkiyat Mecmuası*, II, 2011, s. 1; Osman Gazi Özgüdenli, *Ortaçağ’da Türkler, Moğollar, İranlılar (Kaynaklar ve Araştırmalar)*, Ötüken Yay., İstanbul 2020, s. 104-105; Adnan Sadık Erzi, “İbn Bîbî”, *İA*, V/II, 1977, s. 714; Abdülkerim Özaydın, “İbn Bîbî”, *DİA*, XIX, 1999, s. 380.

¹³ İbn Bîbî, 2014, s. 136.

görülmektedir. Alaşehir ile Antiokheia'nın sınırdış sayılabilecek bir yakınlığa sahip oldukları unutulmamalıdır. Ayrıca İbn Bîbî, Alaşehir sınırına varan Selçuklu ordusunun şehri kuşattığına dair herhangi bir ifade sarf etmemiştir¹⁴. Oysaki sultanın bir Bizans şehrini kuşatma altına aldığı kesindir. Vuku bulan mücadeleyi edebî bir anlatımla ele alan müellif, İznik İmparatorluğu'nun asker mevcudu hakkında büyük bir yanlışlığa sahiptir¹⁵ ve yer verdiği şiirlerle birlikte hayal gücüne dayalı bir savaş ortamı tasvir etmiştir. Ayrıca anlatısına ek olarak sultanın Müslüman mezarlığında toprağa verildiğini eklemiştir¹⁶. Bu ifade ise Alaşehir'de yer alan Müslüman mezarlığına gönderme yaptığına dair bir kanı oluşmasını sağlamıştır. Bunun bir diğer nedeni ise İbn Bîbî'nin Mehmet Nuri Gençosman tarafından yapılan Türkçe tercümesinde "*Alaşehirdeki Müslüman mezarlığı*" ifadesinin yer almasıdır¹⁷. Ancak kaynağın orijinalinde mezarlığın Alaşehir'de olduğuna dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır¹⁸. Yapılan diğer Türkçe tercümelere ise böyle bir hata bulunmamaktadır. Sonuçta İbn Bîbî'nin olay anlatısında zaman ve mekân kavramları oldukça belirsiz ve iç içe geçmiş olduğundan güvenilir görünmemektedir. Dolayısıyla savaş yerinin tayini noktasında tamamen bu kaynağı baz alarak yapılacak değerlendirmeler sağlıklı olmayacaktır.

Burada ek bir parantez açmak gerekirse İbn Bîbî'nin eserini kaleme alırken kullanmış olduğu metot oldukça mühimdir. Zira müellif, mukaddimesinde belirttiği gibi bizzat şahit olduğu, gözlemlediği veya işittiği hadislerle dayalı bir anlatım sunmuştur¹⁹. Eserini kaleme alırken kullandığı yazılı kaynaklara dair herhangi bir bilgiye ise yer vermemiştir²⁰. Bu durum kendi devri dışındaki (1192-1232) olayları ele aldığı kısımların güvenilirliği üzerine şüphe

¹⁴ Selim Kaya, İbn Bibî'nin Selçuklu ordusunun Alaşehir'i kuşattığına dair bilgiler verdiğini yazmıştır. Bkz. Kaya, 2006, s. 145. Ancak İbn Bîbî sadece şehrin öneminden bahsetmiş ve Selçuklu ordusunun Alaşehir sınırına vardığını belirtmiştir. Kuşatma olup olmadığı konusunda ise herhangi bir detay sunmamıştır. Bk. İbn Bîbî, 2014, s. 136.

¹⁵ İbn Bîbî orduların mevcudu hakkında net bir sayı belirtmemiştir. Ancak Theodoros Laskaris'in birliklerini "*karınca sürüsü, kum ve yağmur taneleri*" gibi çokluk sıfatlarıyla betimleyerek abartılı bir anlatım ortaya koymuştur. Nitekim İznik İmparatorluğu ordusu 800 kişilik profesyonel Latin birliği de dâhil sadece 2 bin kişilik bir mevcuda sahipti. Akropolites, 1903, s. 16; İng. çev., s. 129-130; Trk. çev., s. 29; Gregoras, 2012, s. 18; Savvides, 1991, s. 96; Mark C. Bartusis, *The Late Byzantine Army: Arms and Society, 1204-1453*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1997, s. 28, 263; Savvas Kyriakidis, *Warfare in Late Byzantium 1204-1453*, Brill, Boston 2011, s. 135, 212; Ayönü, 2014, s. 221.

¹⁶ İbn Bîbî, 2014, s. 136.

¹⁷ İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, Trk. çev. Mehmet Nuri Gençosman, Usluk Basımevi, Ankara 1941, s. 48.

¹⁸ Metnin orijinalinde mezarlığın Alaşehir'de olduğuna dair bir niteleme bulunmamaktadır. Bk. İbn Bîbî, *Ahbâr-ı Selçukî-yi Rûm*, nşr. Muhammed Cevad Meşkur, Tahran 1971, s. 39.

¹⁹ İbn Bîbî, 2014, s. 38.

²⁰ Erzi, 1977, s. 713.

düşürmektedir. Bunların yanı sıra yazarın Antiokheia Savaşı'nın vuku bulduğu I. Gıyâseddin Keyhüsrev dönemi ile ilgili olan bilgileri günümüze ulaşmayan Kaniî-i Tûsî'nin²¹ mesnevî tarzındaki *Selçuknâmesi*'nden aldığı iddia edilmektedir²². Osman Gazi Özgüdenli bu iddiaların İranlı araştırmacı Zebîhullah Safâ tarafından delillerle ispatlandığını belirtmiştir²³. Ayrıca söz konusu nedenden dolayı tarihçilerin İbn Bîbî'yi kullanırken dikkatli olmaları gerektiği yönünde uyarılarda bulunmuştur. Tüm bunlar bir araya getirildiğinde İbn Bîbî'nin savaş hakkında vermiş olduğu bilgilere şüpheyle yaklaşmak gerekmektedir.

En önemli Selçuklu müelliflerinden biri olan Aksarâyî, Sultanın Ladik²⁴ (Λαοδίκεια / Laodikeia) yakınlarında şehit düştüğü bilgisini vermiştir²⁵. Dolayısıyla İbn Bîbî'nin aksine Antiokheia'ya daha yakın bir lokasyonu işaret etmiştir. İki müellifin tarihçilik yönleri dikkate alındığında kaynak kullanımı ve metodolojisi itibarıyla Aksarâyî'nin daha güvenilir bilgiler verdiği unutulmamalıdır²⁶. XVII. yüzyıl müellifi Müneccimbaşı'nın savaşın yeri olarak Alaşehir'i işaret etmesi ise İbn Bîbî'yi baz almasından kaynaklanmıştır²⁷. Korykos Senyörü Hetum'a göre ise savaş Denizli'nin güneydoğusunda bulunan Honaz'da (Χωνας / Khonas) gerçekleşmiştir²⁸. (Kaynakların savaş alanı olarak işaret ettiği yerler için bk. fig. 1)

Savaşın yeri hakkında bilgi veren en önemli Bizans kaynakları Georgios Akropolites (ö. 1282) ve Nikepheros Gregoras'tır (ö. 1360). Mezkûr müellifler Menderes Antiokheiası üzerinde mutabıklardır. Georgios Akropolites, 1203-1261 yılları arasını kapsayan *Historia* adlı eserinde Gıyâseddin Keyhüsrev'in oldukça önemli bir şehir olan Antiokheia'yı kuşattığını yazmıştır. Theodoros Laskaris'in bu durum karşısında İznik'ten hızlıca hareket ettiğini, Alaşehir'e vararak oradan da Antiokheia'ya ulaştığını açıkça belirtmiştir²⁹. Akropolites'in eseri İznik İmparatorluğu tarihinin en

²¹ Moğol istilâsı sonucunda Türkiye Selçuklu Devletine sığınan Kaniî-i Tûsî, “melikü’ş-şuarâ” unvanıyla saray şairi olarak görev yapmıştır. Bk. Ahmed Ateş, “Hicri VI-VIII. Asırlarda Anadolu’da Farsça Eserler”, *Türkiyat Mecmuası*, 8, 1945, s. 111; Rıza Kurtuluş, “Kaniî-i Tûsî”, *DİA*, XXIV, 2001, s. 307.

²² Özaydın, 1999, s. 379-380; Kurtuluş, 2001, s. 307.

²³ Özgüdenli, 2020, s. 101.

²⁴ Laodikeia, Denizli'nin 6 km kuzeyinde, Lykos (Çürüksu) Vadisi'ne hâkim bir noktada bulunmaktadır. Antiokheia'ya olan uzaklığı 65 km iken Alaşehir'e olan uzaklığı ise 100 km'dir.

²⁵ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Trk. çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2000, s. 25.

²⁶ Özgüdenli, 2020, s. 107-108.

²⁷ Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, Trk. çev. Ali Öngül, Akademi Yay., İzmir 2001, s. 39.

²⁸ Hetum, *Vekayiname*, Trk. çev. Hrnt D. Andreasyan, TTK, Basılmamış Çeviri, Ankara 1946, s. 12.

²⁹ Akropolites, 1903, s. 15; İng. çev., s. 129; Trk. çev., s. 28.

önemli kaynağıdır. Kronolojik anlamda belirsizlikler ve hatalar barındırmasına rağmen, verdiği bilgiler rasyonellik açısından güvenilirdir³⁰. Elbette Akropolites, mevzubahis olay anlatımında Bizans taraflı bir üslup kullanmıştır. Fakat savaşın nerede olduğu konusu objektiflik kaygısı duyulmadan ele alınan bir meseledir. Ayrıca coğrafi unsurlara önem vermiş ve anlatısını bu doğrultuda şekillendirmiştir. Üstelik yaşadığı dönem itibariyle Antiokheia Savaşı'na yakın sayılabilecek bir tarihte gelişmeleri kaleme almıştır. Bu durum ise onun eserini çalışma konumuz açısından daha değerli hâle getirmektedir.

Burada tetkik edilmesi gereken bir diğer Bizans müellifi ise Nikeforos Gregoras'tır. 1204-1359 yılları arasını kapsayan *Historia Romaike* adlı eserinde mezkûr savaşa geniş yer ayırmıştır. Gregoras'ın sunduğu olay örgüsü gerek Akropolites gerekse de İbn Bîbî'ye oldukça yakındır. Geç dönem kaynağı olmasına rağmen savaşın genel işleyişi konusunda çağdaş sayılabilecek eserlere göre daha fazla detay içermesi ise oldukça dikkat çekicidir. Bu durum, Gregoras'ın günümüze ulaşmayan bir kaynaktan faydalanmış olabileceğini akıllara getirmektedir. Nitekim yol rotası başta olmak üzere ordunun yürüyüş sürecinden, savaşın somut tasvirlerine kadar ayrıntılı bilgilere yer vermiştir. Gregoras'a göre İznik İmparatoru Theodoros Laskaris, sultanın harekâtını haber alır almaz yola koyulmuştu. Üç günlük yürüyüşün sonucunda Uludağ geçitlerini aşmış ve 11 günlük yürüyüşle birlikte Kaystros bölgesine ulaşmıştı. Gregoras, Menderes Antiokheiası'nın Selçuklu Sultanı Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından kuşatıldığını belirtmiştir³¹. Ayrıca tarafların savaş mevcudu hakkında da doğru çıkarımlarda bulunmuştur.

Nikephoros Gregoras'ın vermiş olduğu bazı ayrıntılar ise son derece ilginçtir. Nitekim savaşın atlı hücumu için müsait olmayan dar bir alanda gerçekleştiğini ve bu durumun savaşın kaderine doğrudan etki ettiğini belirtmiştir. Selçuklu ordusunun İznik güçlerine kıyasla oldukça üstün olduğu aşikârdır. Dolayısıyla bu karşılaşmanın olağan koşullarda kazanılması imkânsıza yakındır. Gregoras'ın belirttiği üzere süvari ağırlıklı güçlerden oluşan Selçuklu ordusunun hareket kabiliyetini kısıtlayacak bir savaş alanı, sultanın uğradığı sürpriz bozgunu açıklayabilecek niteliktedir. Ayrıca Gregoras, sultanın ilk hücumu imparatorun beklediğini belirtmiştir ve bu kararı savaş alanının darlığına bağlamıştır³². Akropolites de ilk saldırıyı İznik birliklerinin yaptığı bilgisini teyit etmiştir³³. Gregoras'ın mekânın

³⁰ Murat Keçiş, "Georgios Akropolites ve "Tarih" Adlı Eseri", *TAD*, 28, S. 45, 2009, s. 194.

³¹ Gregoras, 2012, s. 18.

³² Gregoras, 2012, s. 18.

³³ Akropolites, 1903, s. 16; İng. çev., s. 131; Trk. çev., s. 29.

topografyası hakkında vermiş olduğu bu bilgi savaş alanının saptanması açısından belirleyici bir faktör olabilir. Bu nedenle ArcGIS programını kullanarak Antiokheia ve Alaşehir’in eğim, bakı ve yükselti verilerini karşılaştırdık. (Bk. Ekler / fig. 2,3,4.) Selçuklu ordusunun kuşatma pozisyonunda olduğu düşünüldüğünde muharebenin şehrin yakın çevresinde vuku bulduğunu söylemek yanlış olmaz. Veriler karşılaştırıldığında ise savaşın kaderine doğrudan etki edecek dar bir alanı işaret etmenin şimdilik zor olacağı fikrine vardık. Ancak şunu belirtmekte fayda vardır ki Antiokheia’nın kuzeyinde Menderes ve yanı başında Dandalas Çayı yer almaktadır. Bu iki fiziki unsur atlı birliklerden oluşan Selçuklu ordusunun hareket kabiliyetine etki etmiş olabilir.

2. Tez ve Antitezler

I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve dönemi hakkında oldukça değerli bir doktora çalışması bulunan Selim Kaya, mevzubahis süreci detaylıca ele almış ve savaşın Alaşehir’de vuku bulduğunu savunmuştur. Bu doğrultuda yazarın vardığı sonuçlar üzerinden tez ve antitez metoduyla mevzubahis meseleyi açmak niyetindeyiz. İlk olarak şunu belirtmekte fayda vardır ki Kaya’nın düşüncesini şekillendiren en temel kaynak İbn Bîbî olmuştur. Fakat yukarıda ele aldığımız üzere, İbn Bîbî’nin mezkûr savaş hakkında yer verdiği bilgilere soru işaretleriyle yaklaşmak gerekmektedir. İbn Bîbî, Türkiye Selçuklu ordusunun Bizans toprakları üzerinde ilerlediğinin altını çizmiştir. Selim Kaya bu bilgiden hareketle Antiokheia’nın Gıyâseddin Keyhüsrev’in meliklik yıllarında fethedildiğini, daha sonradan şehrin Bizans tarafından yeniden ele geçirildiği hakkında herhangi bir gelişmeye kaynaklarda rastlanmadığını iddia etmiştir³⁴. Dolayısıyla Antiokheia’nın o sıralarda Selçuklu hâkimiyetinde olduğunu belirtmiş ve Alaşehir’i bir adım öne çıkarmıştır. Ancak bu tartışmalı bir tahlil olmuştur. Nitekim Antiokheia’nın mevzubahis zaman dilimi içerisinde Selçuklu hâkimiyetinde olduğuna dair somut deliller bulunmamaktadır³⁵. Gregoras ve Akropolites ise şehrin Bizans yönetiminde olduğuna dair hemfikirdirler. Tuncer Baykara, I. Gıyâseddin Keyhüsrev’in savaşa giden süreçte sabık imparator III. Aleksios’u taht yolunda desteklemesinin nedenlerinden birinin de Antiokheia ve Alaşehir’in Selçuklulara bırakılmasına dair bir antlaşma imzalamış olması ihtimali üzerinde durmuş ve şehrin henüz Türk hâkimiyeti altında bulunmadığını doğrulamıştır³⁶. Daha önceden Antiokheia’nın 1196 yılında Gıyâseddin

³⁴ Kaya, 2006, s. 145.

³⁵ Speros Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and The Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, UC Press, Berkeley 1971, s. 166.

³⁶ Tuncer Baykara, *I. Gıyâseddin Keyhusrev (1164-1211)*, TTK, Ankara 1997, s. 41.

Keyhüsrev tarafından kuşatıldığı için fakat bu girişimin başarısızlıkla sonuçlandığı da altını çizmekte fayda vardır³⁷.

Selim Kaya, Nikeforos Gregoras'ın eserindeki bilgileri tahlil ederek Alaşehir ismini ön plana çıkarmıştır. Fakat yukarıda da yer verdiğimiz üzere müellif eserinde Gıyâseddin Keyhüsrev'in Menderes Antiokheiası'nı kuşattığını ve savaşın burada gerçekleştiğini açıkça belirtmiştir. Buna rağmen mezkûr kaynakta verilen yol güzergâhının hatalı olduğunu düşünen Kaya, I. Theodoros Laskaris'in ordusuyla birlikte Bilecik-Eskişehir değil Bursa-Balikesir üzerinden gelmiş olduğunu, bu yolun ise onu Antiokheia'ya değil Alaşehir'e ulaştıracağını belirtmiştir³⁸. Yazarın çıkarımı doğru ancak vardığı sonuç şüphelidir. Nitekim Bilecik-Eskişehir üzerinden Yalvaç'a yani Psidia Antiokheiası'na doğru giden güzergâha dâhil olunmaktadır. Ancak burada mevzubahis olan Antiokheia, Menderes Antiokheiası'dır. Ayrıca Gregoras, Akropolites'ten farklı olarak ordunun Kaystros Vadisi'ne ulaştığını yazmıştır. Bu durumda Sardes'ten Efes'e oradan da Antiokheia'ya uzanan alternatif yola girildiğini belirtmiştir. Langdon'a göre bu yol Sardes-Alaşehir-Denizli hattıyla karşılaştırıldığında oldukça dolambaçlı bir ulaşım vadediyordu ve zamanla yarışan Theodoros'un Alaşehir üzerinden Antiokheia'ya geçmiş olması daha mantıklıydı³⁹.

Bu noktada Anadolu'daki yol güzergâhlarına dikkat etmek gerekir. Bizans'ın en önemli ordugâh merkezi olan Lopadion'dan (Uluabat) güneye inen iki önemli askerî yol bulunmaktadır. Theodoros Laskaris'in takip ettiği yol hattı Menderes Antiokheiası ve civarına ulaşmak adına kullanılan en uygun güzergâhtır⁴⁰. İstanbul-İzmit-İznik-Uluabat-Poimananon-Balikesir-Khliara-Akhisar-Sardes-Alaşehir-Denizli şehirleri bu güzergâhın ana merkezleridir. (Rota için bk. fig. 5.) Dolayısıyla Boz ve Aydın Dağları dikkate

³⁷ Niketas Khoniates, *Historia*, nşr. Immanuelis Bekkeri, CSHB, Bonn 1835, s. 655; *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, İng. çev. Harry J. Magoulias, Wayne State University Press, Detroit 1984, s. 272; *Historia*, Dünya Kitapları, İstanbul 2013, s. 54-55. Işın Demirkent eserin Türkçe tercümesinde Antiokheia'yı Yalvaç yani Psidia Antiokheiası olarak dipnotlandırmıştır. Ancak eserin İngilizce mütercimi Harry J. Magoulias'ın da belirttiği üzere bahsi geçen şehir Menderes Antiokheiası'dır. Selim Kaya eserinde Antiokheia halkının 1196 seferi sırasında esir edildiği bilgisini vermiştir. Fakat yukarıda da belirtildiği üzere şehrin kuşatması başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bk. Vryonis, 1971, s. 129-130. Dolayısıyla şehrin Selçukluların eline geçtiğine dair somut anlamda bir kanıt bulunmamaktadır.

³⁸ Kaya, 2006, s. 145-146.

³⁹ John S. Langdon, *Byzantium's Last Imperial Offensive in Asia Minor: The documentary Evidence for and Hagiographical Lore about John III Ducas Vatatzes's Crusade against the Turks, 1222 or 1225 to 1231, A.D.*, Caratzas, New York 1992, s. 28.

⁴⁰ William Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Trk. çev. Mihri Pektaş, MEB Yay., İstanbul 1960, s. 125.

alındığında Antiokheia’ya giden yolun en önemli durağı Alaşehir’dir⁴¹. Nitekim Akropolites, Theodoros’un öncelikle Alaşehir’e ulaştığını doğrulamıştır⁴². Burada Gıyâseddin Keyhüsrev’in elçisiyle karşılaşmış ve onunla birlikte daha güneye (Alaşehir-Denizli hattı) Antiokheia’ya doğru hareket etmiştir. Savaşın vuku bulduğu tarihten yaklaşık 14 yıl sonra İznik İmparatoru Ioannes Batatzes (1221-1254) de Menderes Antiokheiası üzerine düzenlediği seferde söz konusu hattın önemli bir bölümünü kullanmıştır. Sadece Sardes’ten sonra Alaşehir-Tripolis hattı Türkmen tehdidi altında olmasından dolayı diğer alternatif yol ile güneybatıya sokularak Efes-Antiokheia hattı üzerinden şehrin önlerine varmıştır⁴³.

Lopadion ordugâhından güneye inen bir diğer yol ise Uluabat-Poimanenon-Balıkesir-Edremit-Bergama-Manisa-İzmir-Efes-Menderes Vadisi güzergâhlarını kapsamaktadır. (Rota için bk. fig. 6.) Ancak bu hat daha güvenli olmasına karşın mesafe anlamında diğer yola kıyasla dezavantajlıdır. Nitekim II. Haçlı Seferi sırasında VII. Louis önderliğindeki Fransız ordusu Selçuklu saldırılarından endişe ettiği için güvenli fakat daha uzun bir yolculuk vadeden sahil hattını kullanmak zorunda kalmıştı⁴⁴. Güneye inen bu iki askerî yol kıyaslandığında sahil hattını kullanan ordunun İznik’ten hareketle Antiokheia’ya varması için kat etmesi gereken uzaklık yaklaşık 680 km’dir. Öte yandan Balıkesir-Akhisar-Alaşehir güzergâhını kullanan ordunun ise aşması gereken sadece 525 km’lik bir mesafe mevcuttur. Theodoros Laskaris’in zamanla yarıştığı ve oldukça hızlı bir şekilde hareket ettiği düşünüldüğünde sahil hattını kullanmış olması düşük bir ihtimaldir. Zira Akropolites’in de belirttiği üzere; Theodoros Laskaris birliklerine, yiyecek ve giyecek gibi zorunlu teçhizatlar dışında yanlarına ağırlık yapacak herhangi bir nesne almamaları gerektiğine dair uyarılarda bulunmuştu. Bu nedenle oldukça

⁴¹ III. Haçlı Seferi sırasında Frederick Barbarossa önderliğindeki Alman ordusu Balıkesir-Akhisar-Alaşehir güzergâhını kullanmıştır. Khoniates, 1835, s. 539; İng. çev., s. 226; Trk. çev., s. 222; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, Trk. çev. Fikret İşıltan, TTK, Ankara 2008, s. 12; Ebru Altan, “Haçlı Ordularının Anadolu’da Geçtiği Yollar”, *Belleten*, LXV/243, (2001), s. 581; Adnan Eskikurt, “7. ve 12. Yüzyıllar Arasında Anadolu’yu Kateden Bazı Askerî Seferler ve Güzergâhları”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. 20, 2014, s. 70; Behset Karaca ve Kadir Karacan, “Frederick Barbarossa’nın Haçlı Seferi ile Miryokefalon Savaş Güzergâhı İlişkisi ve Miryokefalon Savaş Yeri Tzipritze”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 32, 2018, s. 242. Bununla birlikte özellikle Ioannes Komnenos ve Manuel Komnenos dönemlerinde Türkiye Selçuklu Devleti üzerine gerçekleştirilen seferler sırasında sıklıkla kullanılmıştır.

⁴² Akropolites, 1903, s. 16; İng. çev., s. 129; Trk. çev., s. 28.

⁴³ Langdon, 1992, s. 29-30.

⁴⁴ Deuilli Odo, *VII. Louis’in Doğu’ya Seyahati*, Trk. çev. Caner Togaç, Kronik Yay., İstanbul 2021, s. 115-123; Ebru Altan, *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*, TTK, Ankara 2003, s. 77; ayn. yzr., 2001, s. 580; Eskikurt, 2014, s. 69; Karaca & Karacan, 2018, s. 258.

hızlı bir şekilde yol kat etmişti⁴⁵. Tüm bunlar bir arada düşünüldüğünde İznik İmparatorluğu ordusunun Poimananon-Akhisar-Alaşehir güzergâhını kullanmış olma olasılığı oldukça yüksektir.

III. Haçlı Seferi sırasında, Balıkesir-Akhisar-Alaşehir-Denizli rotasını kullanan Alman ordusunun ortalama 100 km'lik bir mesafeyi 4 günde aştıkları bilinmektedir⁴⁶. Mevsim, arazinin durumu ve hava şartları bu süre üzerinde değişiklikler meydana getirebilir. Yine de Haçlı ordusunun mevcudu ve ağırlıklarıyla kıyaslandığında Theodoros Laskaris önderliğindeki Bizans birlikleri daha hızlı yol kat etmiş olmalıdır. Gregoras'ın verdiği bilgiye göre İznik İmparatorluğu ordusu Uludağ'ın batı geçitlerinden hareketle 11 gün içerisinde Kaystros Vadisi'ne varmıştır. Ortalama hızı saatte 5 km olan bir ordu günde 6 saatlik bir yürüyüşle 11 günde 330 km yol alabilmektedir. Bu da Bizans ordusunun Lopadion'dan Alaşehir'e olan mesafeyi bu süre zarfında kat edebileceği anlamına gelmektedir.

Tüm kaynakların üzerinde mutabık olduğu gibi Selçuklu ordusu oldukça stratejik bir şehri kuşatmıştı⁴⁷. Nitekim İmparator Theodoros buranın olası bir kaybıyla bölgedeki hakimiyetinin sona ereceğini düşünmüştü ve kısıtlı imkanlara sahip olmasına rağmen sultan ile meydan savaşını göze almıştır. Buradan hareketle Alaşehir ile Antiokheia şehirlerini önem bakımından karşılaştıran yazarların Alaşehir'i öne çıkarmaları ise yanlış bir tahlil olmuştur. Zira XIII. yüzyılın başlarına gelindiğinde şehir algısında değişiklikler meydana gelmiş; mekân ve popülasyon gibi faktörler yerini güvenlik kaygıları etrafında şekillenen askerî ve stratejik yapılaşmalara bırakmıştır. Ayrıca mevzubahis dönemde Antiokheia'nın önemi Alaşehir'i geride bırakacak ölçüde artmıştır. Laodikeia (Ladik) ve Khonas (Honaz) kentleri isyancı Manuel Mavrozomes'e verdikleri destek dolayısıyla imparatorun gözünden düşmüştü. Bir süre sonra ise Antiokheia, Menderes Havzası'nın idarî anlamda baş şehri hâline getirilmişti⁴⁸. Daha sonraki dönemlerde ise İznik İmparatorluğu'nun en büyük sınır üssü olarak değerlendirilmiştir⁴⁹. Ayrıca Akropolites'in olay anlatısı sırasında "*Menderes*

⁴⁵ Akropolites, 1903, s. 16; İng. çev., s. 129-130; Trk. çev., s. 29

⁴⁶ Magnus of Reichersberg, "The Chronicle of Magnus of Reichersberg", *The History of the Expedition of the Emperor Frederick and Related Text*, İng. çev., G. A. Loud, Ashgate, Burlington 2010, s. 157; Karaca & Karacan, 2018, s. 247.

⁴⁷ Akropolites, 1903, s. 16; İng. çev., s. 129; Trk. çev., s. 28-29; Gregoras, 2012, s. 18.

⁴⁸ Peter Thonemann, *The Meander Valley: A Historical Geography from Antiquity to Byzantium*, CUP, Cambridge 2011, s. 5.

⁴⁹ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Trk. çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2000, s. 69.

bölgesine hâkim olan bir şehir” yorumunda bulunması, Antiokheia’nın stratejik önemini gözler önüne sermektedir⁵⁰.

Menderes Nehri köprüsü Efes’ten başlayan Büyük Doğu Ticaret Yolu açısından oldukça önemliydi. Antiokheia şehri bu köprüyü kontrol ediyordu⁵¹. Ayrıca Menderes Ovası’nı, Aphrodisias aracılığıyla Tavas Ovası’na bağlayan yan yolun ana yolla kesiştiği nokta Antiokheia’nın denetimindeydi. Dolayısıyla şehrin stratejik önemi oldukça fazlaydı. Bütün bunları bir araya getirdiğimizde şehrin ehemmiyet bakımından geri plana itilmesi ve bu doğrultuda kuşatılan şehrin Alaşehir olduğu iddiaları yanlış olacaktır. Bilakis XIII. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde bölgenin en önemli şehirlerinden biri Antiokheia idi. Bu şehir 1211’den sonra da Selçuklu ordusunun en önemli hedeflerinden biri olmayı sürdürmüştür. Nitekim anonim bir Bizans kaynağı⁵², İzzeddin (Azatines) adında soylu bir komutanın önderliğindeki Selçuklu ordusunun 1225-26 senesinde Menderes Antiokheiası’nı kuşattığını yazmıştır⁵³.

Kaynaklarda geçen yer adları ve bunların mekânsal değişimleri üzerinden ortaya atılan birtakım iddialar da mevcuttur. Buna göre gerçek Alaşehir’in Yalvaç ile Yenişehir arasında olduğu; savaşın ise Isparta’nın Gelendost ilçesine bağlı Yenice-Köke arasındaki Kuru bölgesinde gerçekleştiği öne sürülmüştür⁵⁴. Alaşehir isminin Yıldırım Bayezid (1389-1402) tarafından verildiği, İbn Bîbî’nin Alaşehir olarak nitelendirdiği şehrin Yalvaç olduğu savunulmuştur. Bizans kaynaklarının belirttiği Antiokheia isminin de Yalvaç’ın diğer adı olduğu vurgulanmış ve bütün kaynakların bu cihetle aynı yeri işaret ettikleri düşünülmüştür. Ayrıca Kuru tepesinde bulunan mezarlardan birinin I. Gıyâseddin Keyhüsrev’e ait olduğu, savaş alanının bir kısmının Eğirdir Gölü altında kaldığı, sultanın savaşı yönettiği tepenin nerede olduğu hakkında son derece cesur tezler ileri sürülmüştür. Ancak ne yazık ki metodoloji anlamında sağlam temellendirilmemiş olan bu söylemler oldukça hatalı varsayımlara dayanmaktadır. İlk olarak Philadelpheia’nın Osmanlı hâkimiyeti ile birlikte Alaşehir ismine sahip olduğu bir rivayetten ibarettir. Nitekim Mükrimin Halil Yinanç Anonim tevârîhlerde (XIV. yüzyıl) yer alan bu bilgiye kuşkuyla yaklaşmış ve şehrin Osmanlı hâkimiyeti öncesinde

⁵⁰ “πόλις δὲ αὐτῆς χάραξ προκαθημένη Μαϊάνδρου.” Akropolites, 1903, s. 16; İng. çev., s. 129; Trk. çev., s. 28-29. Clive Foss, şehrin XII. ve XIII. yüzyıllarda bölgenin önemli merkezlerinden biri olduğunu belirtmiştir. Clive Foss, “Archaeology and the “Twenty Cities” of Byzantine Asia”, *American Journal of Archaeology*, 81/4, 1977, s. 485.

⁵¹ Haluk Söner, “Antiokheia Ad Maeandrum Antik Kenti”, *Humanitas*, 5, 2017, s. 139.

⁵² Βίος τοῦ ἁγίου βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Βατάτση Ἐλεήμονος. Bk. Langdon, 1992, s. 99-100.

⁵³ Korobeinikov, 2014, s. 221.

⁵⁴ Ramazan Topraklı, “Yeryüzü Değişikliğine Bağlı Yorum Hataları: Alaşehir ve Lâdik Neresidir?”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 39, 2016, s. 466-467.

Alaşehir ismine sahip olduğunu belirtmiştir⁵⁵. Burası, Türkiye Selçuklu Devleti kurucu sultanı Süleymanşah dönemiyle birlikte Türk egemenliğine girmiş ve 1098 baharına kadar da Selçuklu hâkimiyeti altında kalmıştır⁵⁶. Yaklaşık 20 yıla yakın bir süre Türk hâkimiyetine tanıklık etmiştir. Dolayısıyla Alaşehir isminin Yıldırım Bayezid değil Türkmenler tarafından verildiği genel olarak kabul görmektedir.

İbn Bîbî'nin Alaşehir olarak bahsettiği şehrin aslında Yalvaç olduğu tezi ise oldukça muğlaktır. Nitekim Yalvaç'ın daha önceden böyle bir isim taşıdığına dair somut bilgiler bulunmamaktadır. Ayrıca Yalvaç'ın o süre zarfında (Miryokefalon Savaşı'ndan sonra) Türkiye Selçuklu toprakları içerisinde olduğu bilinmektedir⁵⁷. Daha önce de belirtildiği üzere sultanın Bizans topraklarında ilerlediği tüm kaynaklarca ittifak hâlinde olunan bir bilgidir. Nitekim İbn Bîbî Alaşehir'in büyük bir Bizans şehri olduğunu doğrulamıştır⁵⁸. Gregoras ve Akropolites tarafından Antiokheia olarak işaret edilen yerin de Yalvaç olduğunu düşünen araştırmacılar, Psidia Antiokheiası ile Menderes Antiokheiası'nı karıştırmışlardır. Hâlbuki Bizans kaynakları bahsettikleri şehrin Menderes kenarında olduğunu özellikle vurgulamışlardır. Ayrıca kuşatılan şehrin Yalvaç olması durumunda dahi araştırmacıların işaret ettikleri savaş alanı Yalvaç'ın 40 km güneybatısında kalmaktadır. Oysa Theodoros'un bölgeye intikali sırasında Selçuklu ordusu kuşatma pozisyonundaydı. Böylesine bir yer değişikliğinin olması pek olası görünmemektedir.

Sonuç

Araştırmalarımız ışığında şu sonuçlara varılmıştır:

İbn Bîbî, Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi için oldukça önemli bir kaynaktır. Ancak bu konu hakkında uzmanlaşmış tarihçilerin de belirttiği üzere müellifin kullanmış olduğu metot itibarıyla eserinin ilk bölümlerine şüpheyle yaklaşmak gerekmektedir. Çalışmamıza konu olan olayların vuku bulduğu zaman aralığı düşünüldüğünde, doğrudan İbn Bîbî temel alınarak birtakım iddialarda bulunmak yanılığa sebep olabilir. Zira savaşı edebî bir anlatımla ele almış; mekân ve zaman unsurlarını göz ardı etmiştir. Üstelik müellifin Alaşehir'in kuşatıldığını veya savaşın orada cereyan ettiğini açıkça belirttiği de söylenemez. Sadece Selçuklu ordusu Alaşehir hududuna

⁵⁵ Mükrimin Halil Yinanç, "Alaşehir", *İA*, I, 1941, s. 292.

⁵⁶ Anna Komnene, *Alexiadis*, II, ed. Ludwig Schopen, CSHB, Bonn 1878, s. 95; *The Alexiad*, İng. çev. Elizabeth Dawes, Puplications Byzantine Series, Cambridge 2000, s. 200; *Alexiad: Malazgirt'in Sonrası*, Trk. çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996, s. 338.

⁵⁷ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 239, 303.

⁵⁸ İbn Bîbî, 2014, s. 136.

vardığında⁵⁹ Bizans casuslarının Theodoros’a haber gönderdikleri bilgisini vermiştir. Ayrıca İbn Bîbî’de yer alan “Müslüman mezarlığında toprağa verdiler.” ifadesi mekânsal açıdan doğrudan Alaşehir’i işaret etmemelidir. Türkmenlerin XI. yüzyılın sonlarından itibaren çevrede faaliyet gösterdiği ve bazı şehirlere yerleştikleri düşünüldüğünde Menderes Havzası’nda sadece Alaşehir’de Müslüman mezarlığının olduğu söylenemez.

Georgios Akropolites ve Nikephoros Gregoras, savaşın gerçekleştiği yer olarak Antiokheia’yı işaret etmişlerdir. Yazarların anlatımlarını coğrafi unsurlarla detaylandırmaları ve muharebenin somut tasvirlerine yer vermeleri, mevzubahis konuyu oldukça zenginleştirmiştir. Akropolites, Theodoros Laskaris’in ordusuyla Antiokheia’dan önce Alaşehir’e vardığını ve orada sultanın elçisiyle karşılaştıktan sonra güneye doğru ilerlediğini açıkça ortaya koymuştur. Nikephoros Gregoras’ın İznik ordusunun kullanmış olduğu yol hattına ve yürüyüşün kaç gün sürdüğüne dair somut ifadeleri daha tafsilatlı bilgilere sahip olduğunu göstermektedir. Bu nitelikler kaynağın söz konusu olay hakkındaki güvenilirliğini arttırmaktadır.

Nikephoros Gregoras’ın savaş alanı tasviri oldukça önem arz etmektedir. Müellife göre Selçuklu ordusu muharebe alanının darlığından dolayı ilk saldırıyı İznik birliklerinden beklemişti. Bu bilgi bizi bazı sonuçlara ulaştırabilirdi. Ancak topografik incelemelerimiz sonucunda söz konusu darlığın sadece akarsulardan kaynaklanabileceğini düşünüyoruz. Sonuç olarak, argümanlarımıza yön veren kaynakların tetkik ve tahlili sonucunda; mevzubahis savaşın Antiokheia önlerinde vuku bulduğuna kanaat getirdik. Seferin olası güzergâhı dikkate alındığında ise şehrin kuzeydoğusunda yapılacak bir savaş alanı arkeolojik kazısı olayı tamamen aydınlatılabilir.

Kaynakça

1. Ana Kaynaklar

Anna Komnene (1878). *Alexiadis*, II, ed. Ludwig Schopen, CSHB, Bonn; (2000). *The Alexiad*, İng. trc. Elizabeth A. S. Dawes, Publications Byzantine Series, Cambridge; (1996). *Alexiad: Malazgirt’in Sonrası*, Trk. trc. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Deuilli Odo (2021). *VII. Louis’in Doğu’ya Seyahati*, Trk. trc. Caner Togaç, Kronik Yay., İstanbul.

Die Byzantinischen Kleinchroniken (1975). “Χρονιχὸν νέον ἐν συντόμῳ”, I, ed. Peter Schreiner, CFHB, Viyana.

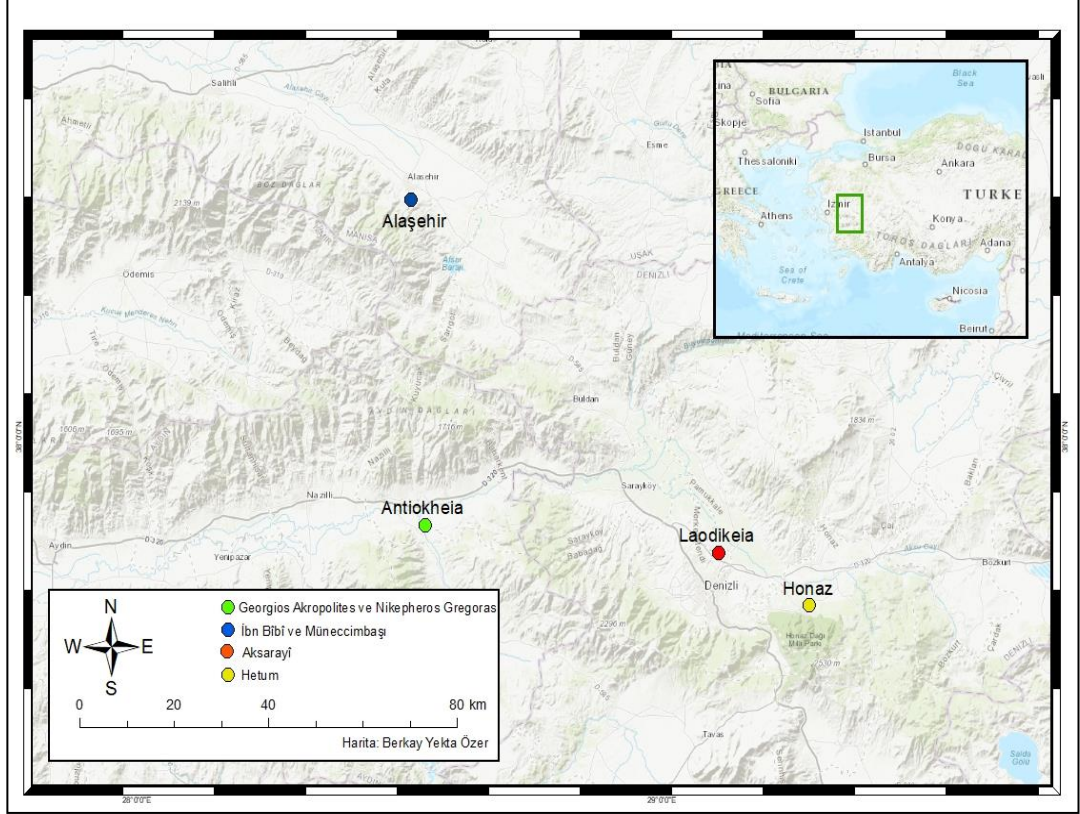
⁵⁹ İbn Bîbî, 1971, s. 37.

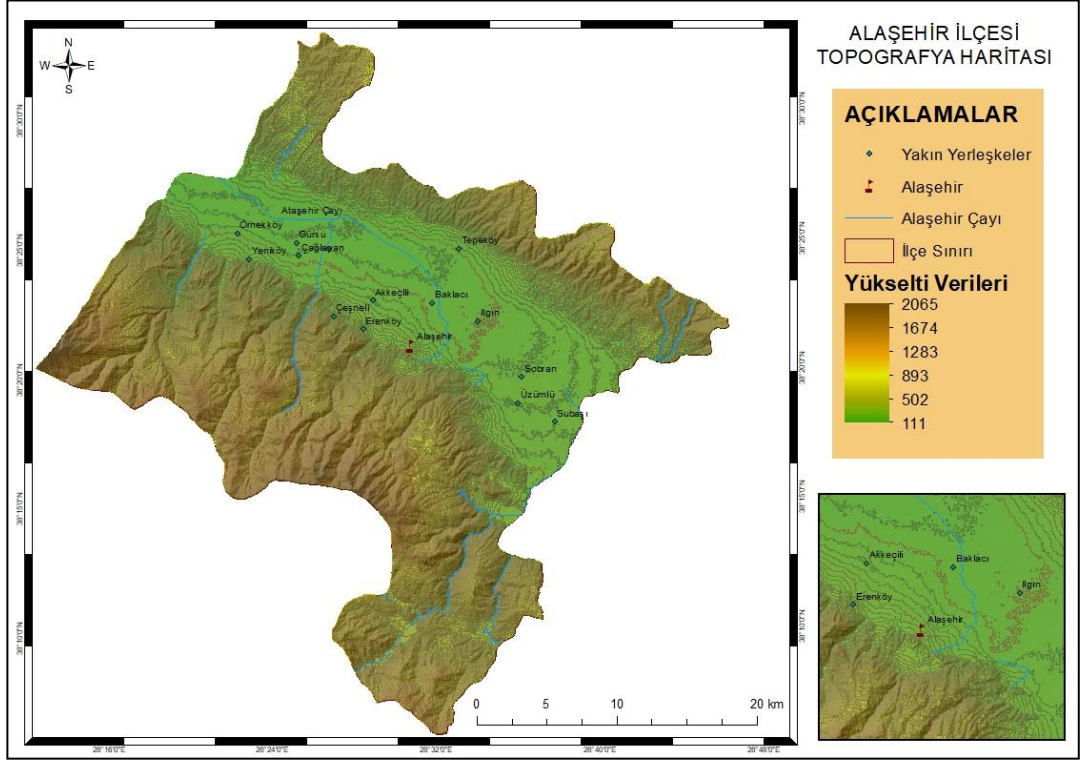
- Georgios Akropolites (1903). *Opera*, I, nşr. Augustus Heisenberg, Leipzig; (2007). *The History; Introduction, translation and commentary*, İng. trc. Ruth Macrides, OUP, Oxford; (2008). *Vekayinâme*, Trk. trc. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.
- Georgios Pachymeres (1984). *Relations Historiques*, CFHB, I-III, ed. Albert Failler, Fr. trc. Vitalien Laurent, Paris.
- Gorigos Senyörü Hetum (1946). *Vekayiname*, Trk. trc. Hrant D. Andriasyan, TTK, Basılmamış Çeviri, Ankara.
- İbn Bîbî (1941). *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, Trk. trc. Mehmet Nuri Gençosman, Usluk Basımevi, Ankara; (1971). *Ahbâr-ı Selcûki-yi Rûm*, neşr. Muhammed Cevad Meşkur, Tahran; (2014). *el-Evamirü'l-Alâ'iyye fî'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, Trk. trc. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara.
- Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Trk. trc. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara.
- Magnus of Reichersberg (2010). "The Chronicle of Magnus of Reichersberg", *The History of the Expedition of the Emperor Frederick and Related Text*, İng. trc., G. A. Loud, Ashgate, Burlington.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah (2001). *Câmiu'd-Düvel*, Trk. trc. Ali Öngül, Akademi Kitapevi, İzmir.
- Nikeforos Gregoras (2012). *Nicephori Gregorae Byzantina Historia*, I, ed. Ludwig Schopen, Cambridge.
- Niketas Khoniates (1835). *Historia*, nşr. Immanuelis Bekkeri, CSHB, Bonn; (1984). *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, İng. trc. Harry J. Magoulias, Wayne State University Press, Detroit; (2013). Niketas Khoniates, *Historia; İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, Dünya Kitapları, İstanbul.
- Niketas Khoniates (1972). *Orationes et Epistulae*, ed. Ioannes Aloysius Van Dielen, CFHB, Berlin ve New York.
- 2. Araştırma Eserleri**
- Altan, E. (2001). "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", *Belleten*, LXV/243, s. 571-582.
- Altan, E. (2003). *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*, TTK, Ankara.
- Ateş, A. (1945). "Hicri VI-VIII. (XII-XIV.) Asırlarda Anadolu'da Farsça Eserler", *Türkiyat Mecmuası*, C. 8, s. 94-135.
- Ayönü, Y. (2015). "İslam ve Bizans Kaynaklarına Göre Antiokheia Savaşı", *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, I, s. 1-12.
- Ayönü, Y. (2014). *Selçuklular ve Bizans*, TTK, Ankara.

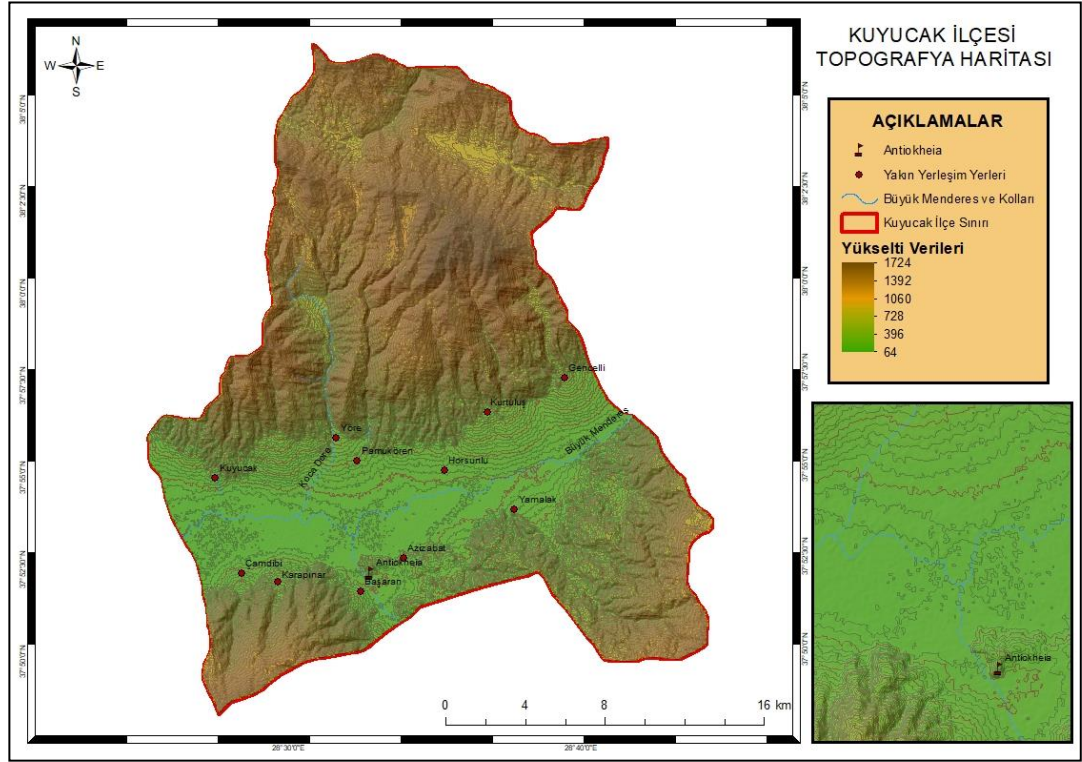
- Baykara, T. (1997). *I. Gıyâseddin Keyhusrev (1164-1211) Gazi Şehit*, TTK, Ankara.
- Cahen, C. (2000). *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Trk. trc. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Duda, H. (2011). “İbn Bîbî'nin Selçuk Tarihi”, *Şarkiyat Mecmuası*, II, s. 1-10.
- Erzi, A. (1977). “İbn Bîbî”, *İA*, V/II, s. 712-718.
- Eskikurt, A. (2014). “7. ve 12. Yüzyıllar Arasında Anadolu'yu Kateden Bazı Askerî Seferler ve Güzergâhları”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. 20, s. 33-79.
- Foss, C. (1977). “Archaeology and the "Twenty Cities" of Byzantine Asia”, *American Journal of Archaeology*, 81/4, s. 470-486.
- Karaca, B. & Karacan K. (2018). “Frederick Barbarossa'nın Haçlı Seferi ile Miryokefalon Savaş Güzergâhı İlişkisi ve Miryokefalon Savaş Yeri Tzipritze”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 32, s. 241-264.
- Kaya, S. (2006). *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, TTK, Ankara.
- Keçiş, M. (2009). “Georgios Akropolites ve “Tarih” Adlı Eseri”, *TAD*, C. 28, S. 45, s. 191-206.
- Koca, S. (2016). “Türkiye Selçuklu Devletinin Temel İç ve Dış Politikaları ve Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211)”, *USAD*, 5, s. 25-67.
- Koçuk, İ. (2017). *İznik Bizans Devleti Tarihi Kuruluş Devri (1204-1214)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Korobeinikov, D. (2014). *Byzantium and the Turks in the Thirteenth Century*, OUP, Oxford.
- Kurtuluş, R. (2001). “Kani-i Tûsî”, *DİA*, XXIV, s. 307.
- Kyriakidis, S. (2011). *Warfare in Late Byzantium 1204-1453*, Brill, Boston.
- Langdon, J. (1992). *Byzantium's Last Imperial Offensive in Asia Minor: The documentary Evidence for and Hagiographical Lore about John III Ducas Vatatzes's Crusade against the Turks, 1222 or 1225 to 1231, A.D.* Caratzas, New York.
- Özaydın, A. (1999), “İbn Bîbî”, *DİA*, XIX, (1999), s. 379-382.
- Özer, B. (2022). *Bizans'ın Sürgün Yılları, Latin İşgali Sonrası İmparatorluğun Yeniden Kuruluşu*, İdeal Kültür Yay., İstanbul.
- Özgüdenli, O. (2020). *Ortaçağ'da Türkler, Moğollar, İranlılar (Kaynaklar ve Araştırmalar)*, Ötüken Yay., İstanbul.

- Ramsay, W. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Trk. trc. Mihri Pektaş, Milli Eğitim Yay., İstanbul.
- Runciman, S. (2008). *Haçlı Seferleri Tarihi*, Trk. trc. Fikret Işıltan, III, TTK, Ankara.
- Savvides, A. (1981). *Byzantium in The Near East: Its Relations with The Seljuk Sultanate of Rum in Asia Minor The Armenians of Cilicia and The Mongols A.D. c. 1192-1237*, Byzantine Texts and Studies, Atina.
- Savvides, A. (1991). "Acropolites and Gregoras on The Byzantine- Seljuk Confrontation at Antioch-on-The Maeander (A.D.1211). English Translation and Commentary", *TAD*, 15, s. 29-38.
- Söner, H. (2017). "Antiokheia Ad Macandrum Antik Kenti", *Humanitas*, 5, s. 139-153.
- Thonemann, P. (2011). *The Maeander Valley: A Historical Geography from Antiquity to Byzantium*, CUP, Cambridge.
- Topraklı, R. (2016). "Yeryüzü Değişikliğine Bağlı Yorum Hataları: Alaşehir ve Lâdik Neresidir?", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 39, s. 457-476.
- Turan, O. (2013). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yay., İstanbul.
- Vryonis, S. (1971). *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and The Process of Islamization from the Eleventh to Fifteenth Century*, University of California Press, Berkeley.
- Yinanç, M. (1941). "Alaşehir", *İA*, I, s. 291-293.

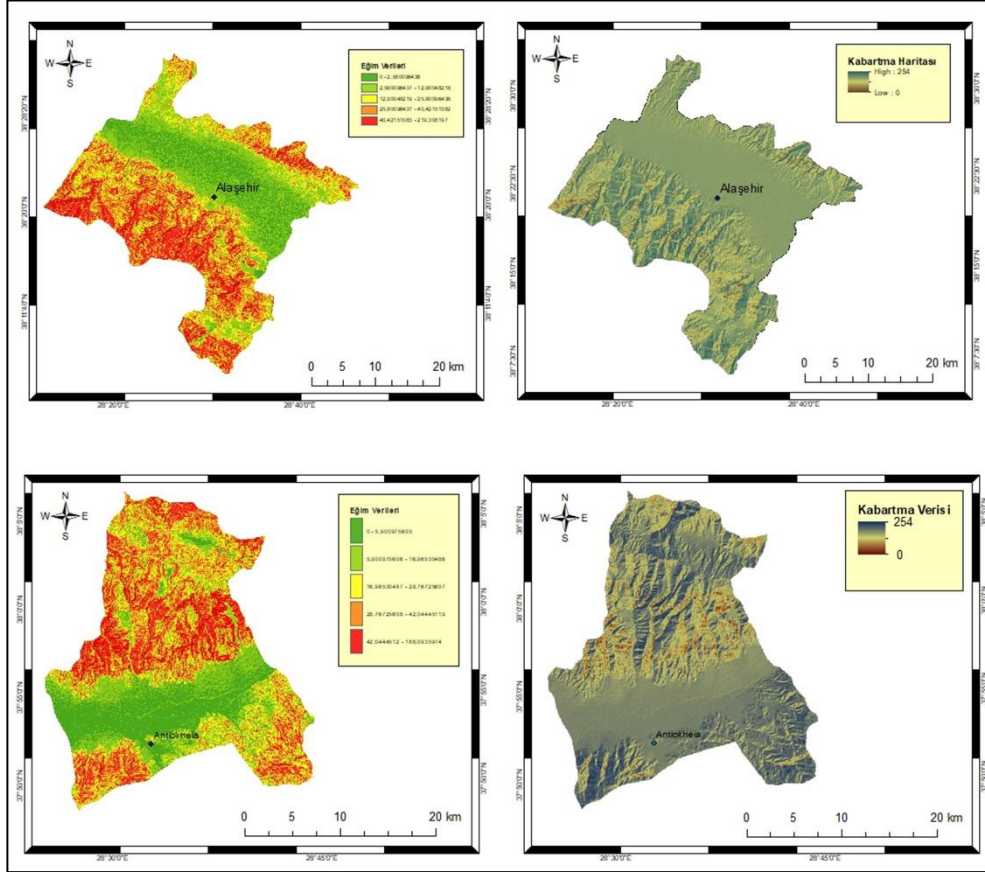
Ekler

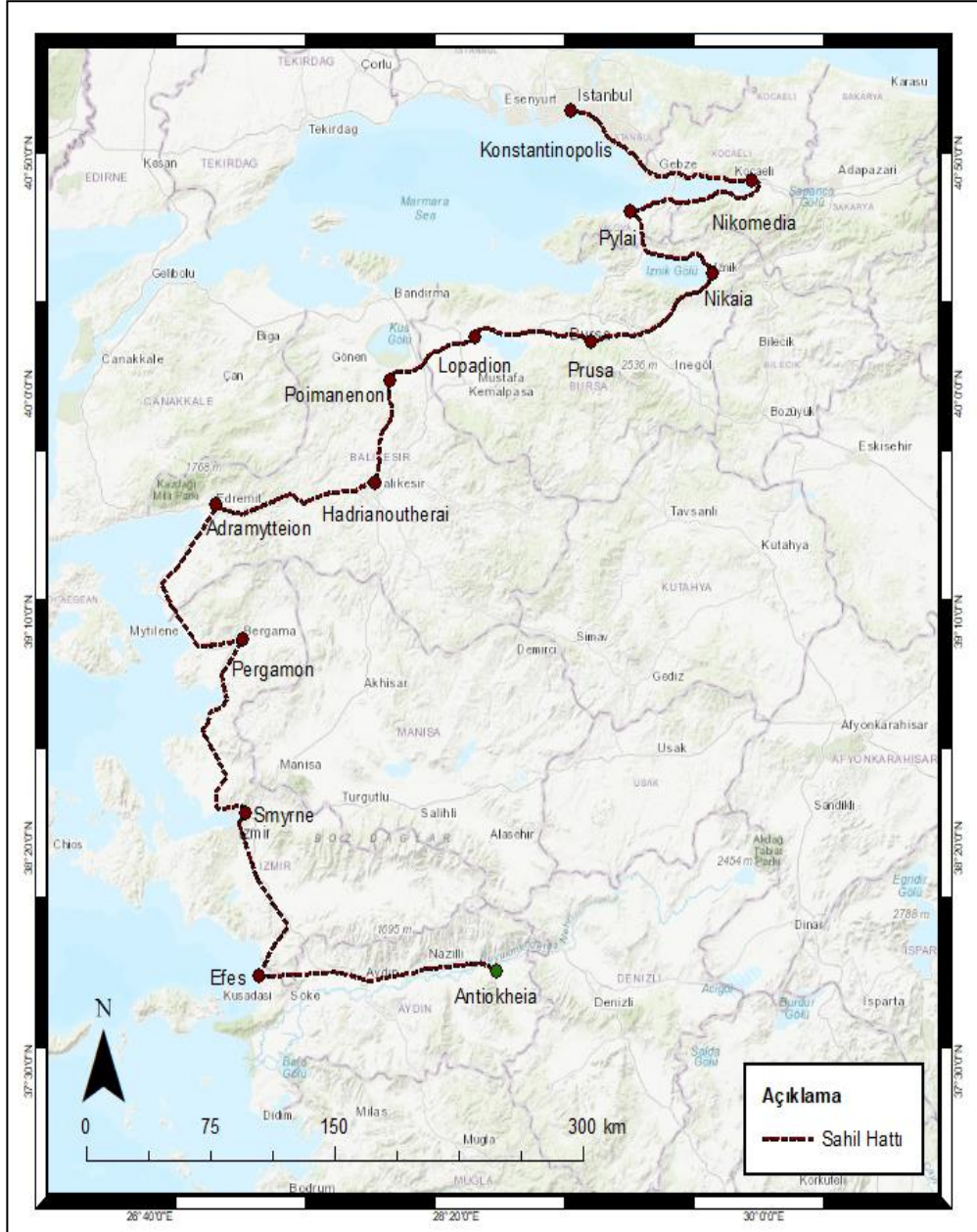
Harita 3: Alaşehir ilçesi topografya haritası.

Harita 4: Gregoras'ın verdiği bilgi doğrultusunda Alaşehir ve Kuyucak ilçelerinin eğim ve kabartma haritaları.

Harita 5: İstanbul-İzmit-İznik-Uluabat-Poimanenon-Balıkesir-Khliara-Akhisar-Sardes-Alaşehir-Denizli Güzergâhı.

Harita 6: İstanbul-İzmit-İznik-Uluabat-Poimaneion-Balıkesir-Edremit-Bergama-Manisa-İzmir-Efes-Menderes Vadisi Güzergâhı (Sahil Hattı).